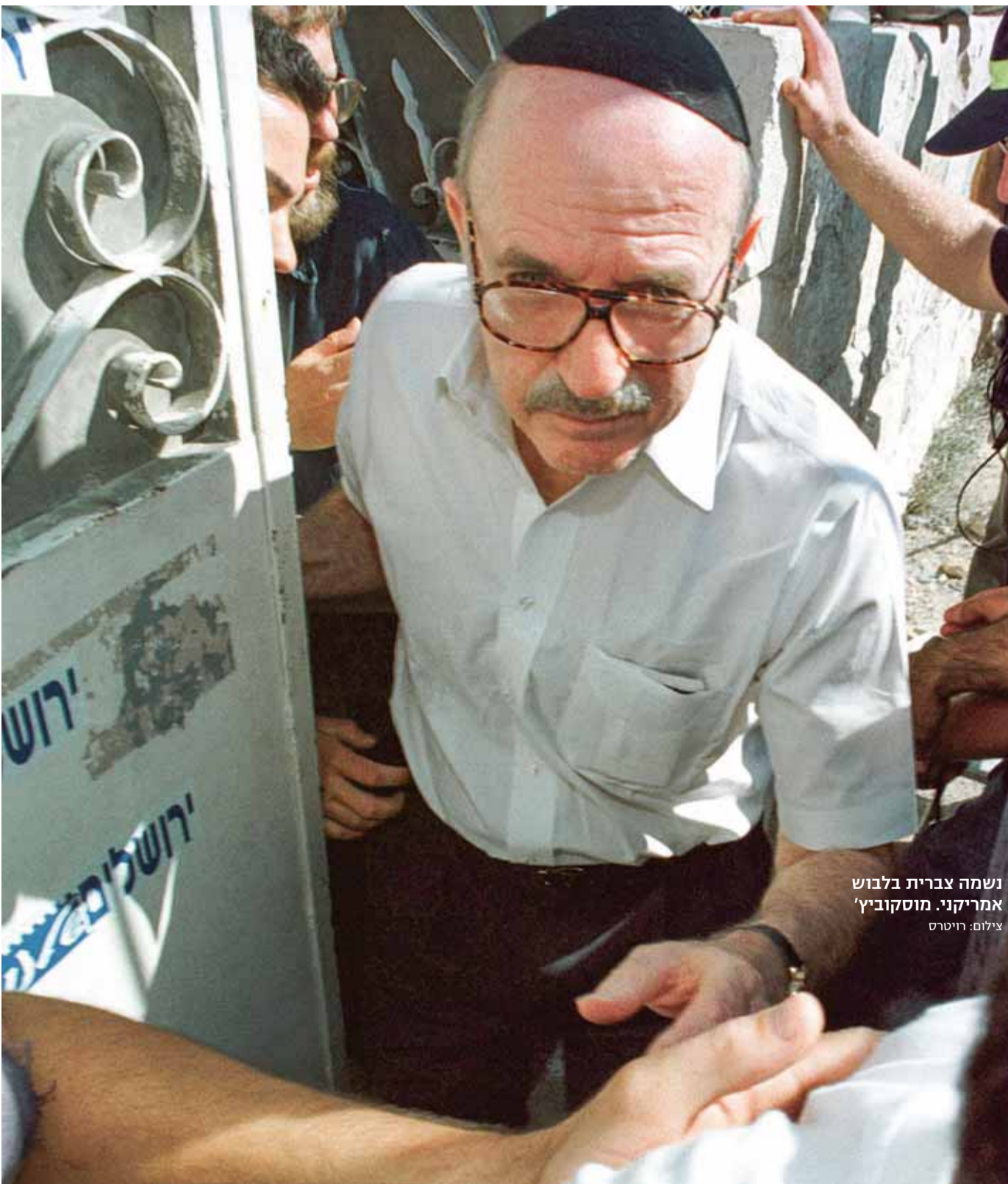

הדוקטור שחזר שזה ציל את ירושלים

"אם אני יכול להחזיר רכוש לידיים יהודיות, אני הולך לעשות את זה". כך החל סיפור האהבה של ארווינג מוסקוביץ' לגאולת הקרקעות בבירה, ולא רק שם. ההתרחקות מפרסום ליוותה אותו גם השבוע, בדרכו האחרונה

נשמה צברית בלבוש אמריקני. מוסקוביץ' צילום: רוטרס

צביקה קליין

מלון 'המלך דוד' בערב תשעה באב תשל"ט שימש רק תפאורה למשהו גדול והיסטורי שעמד להתרחש. במקום נפגשו לראשונה הנדבן היהודי-אמריקני ד"ר ארווינג מוסקוביץ', ויו"ר עמותת 'עטרת כוהנים' מתי דן. דן חיפש פרטנר שסייע לו לממש חוזה שעליו חתם באותו יום ממש: רכישת הזכויות על חצר ישיבת 'חיי עולם' ברובע המוסלמי שבעיר העתיקה, שננטשה במאורעות תרפ"ט. הנדבן לא היסס לסייע, ומאז התאחדו השניים סביב מטרה משותפת: גאולת קרקעות והשבת היהודים למזרח ירושלים.

"כדי לקבל בחזרה את החזקה על המבנה, היינו צריכים לפצות את הרייר שאביו שכר את המקום מהיהודים אחרי הפוגרום", נזכר השבוע מתי דן. "זה היה ערב תשעה באב, ולא היה לנו מושג מאיפה נביא את הכסף". הוא התקשר לרב אברהם ישעיהו דולגין, יליד לוס-אנג'לס שהיה רבה של שכונת רמת-אשכול. בעבר אמר הרב דולגין לדן ש"אם יש יהודי אחד שהנושא יעניין אותו, אני יודע מי זה". עכשיו מסר הרב דולגין לדן את מספר הטלפון של מוסקוביץ'. עד אז תרם הנדבן האמריקני בעיקר לארגונים יהודיים קלאסיים כמו קק"ל והפדרציה היהודית, ואף היה מעורב בתנועות החרות עם מנחם בגין ו"ל.

"הרב דולגין אמר לי 'תתקשר ותוודא אם הוא בארץ, הוא מגיע לנתניה כל שנה'", ממשיך דן. "למזלנו הוא הגיע בדיוק יום קודם. כששמע את הסיפור אמר 'חכה לי היום בשעה חמש במלון 'המלך דוד' בירושלים'. לא ניירות, לא מכתבים, הכי תכל'ס שיש. הוא שמע שאפשר לגאול חצר בעיר העתיקה ולהחזירה לבעלים המקוריים אחרי הפרעות, ופשוט הוציא את הכסף מהכיס. זה היה האיש".

הנדבן היהודי ד"ר ארווינג מוסקוביץ' הובא השבוע למנוחות בהר הזיתים בירושלים בגיל 88. את מיטתו ליוו רעייתו צ'רנה ושמונת ילדיהם. מוסקוביץ' מוכר בישראל בעיקר בשל תרומתו לארגונים העוסקים בייחוד כל חלקי ירושלים ולהתיישבות ביהודה ושומרון, וכן למוסדות תורניים רבים. הוא נולד בניו-יורק וחי שנים רבות בלוס אנג'לס. בהשכלתו היה רופא, ובתחום הזה התחיל את עסקיו. הוא בנה בקליפורניה בתי חולים ובתי הימורים. לאחר מכן הקים את קרן מוסקוביץ' המסייעת לנזקקים בכל העולם, במיוחד באזורים שנפגעו מאסונות טבע.

מאות אנשים ליוו אותו בדרכו האחרונה, למרות החום הכבד והמיקום, בהלוויה שיצאה מישיבת 'בית אורות' שעל הר הזיתים. רבים מהם לא הכירו אותו אישית, אלא היו קשורים לארגונים שתמך בהם. מוסקוביץ' לא הרבה להיחשף לתקשורת, ושמו לא מתנוסס בכל מקום. המשפחה אף ביקשה מהתקשורת שלא להגיע, ולא התפרסמו הודעות הקוראות לציבור לבוא להלוויה.

הרב יעקב שפירא, ראש ישיבת מרכז הרב, אמר בהספדו כי "עוד יסופר רבות על האיש ופועלו, האיש על החומה, 'נשיא ירושלים' כפי שכינה אותו אבי מודי זצ"ל, והוא מצטרף עכשיו לשורת גדולי האומה שפעלו להחזיר עטרה ליושנה". ראש עיריית ירושלים ניר ברקת הוסיף: "ארווינג היה בין הראשונים להשיק ולתרום לפיתוחה של ההתיישבות היהודית במזרח ירושלים ולבניינה, מתוך אמונה בחשיבות העניין ומתוך תחושת שליחת ציבורית עמוקה. היום רואים את ההתפתחות – הפריחה של עיר דוד, כפר השילוח, העיר העתיקה, שכונת נוף ציון, ישיבת בית אורות ונקודות נוספות ברחבי העיר. אפשר להגיד בביטחון שלמשפחת מוסקוביץ', ולארווינג בראשה, תרומה משמעותית ומכרעת בכניין ירושלים, ביישובה ובאיחודה. ירושלים תמיד על ראש שמחתכם".

ראש הממשלה בנימין נתניהו שלח לאלמנה צ'רנה מכתב ניחומים, והוא הוקרא בהלוויה בידי מנכ"ל עמותת 'בית אורות' שלמה צוויקלר. "בעלך ארווינג היה מחויב לחזק את מדינת ישראל ולפתח את בירתנו הנצחית ירושלים", נאמר במכתב. "התרומה שלו נראית בשכונות רבות בירושלים, והוא יזכר בישראל בהערכה רבה".

אהבה ממבט ראשון

דן נזכר בכיקור הראשון שערך עם מוסקוביץ' בבית המדרש הנטוש של ישיבת 'חיי עולם'. "הראיתי לו את

הישיבה שננטשה, ארבעה כתלים בלי תקרה. הרגשנו יחד את החורבן, את תוצאות הפוגרום. הוא אמר לי 'תשמע, הייתי נשיא קרן קיימת לישראל בארה"ב, איך לא אמרו לי שאפשר להחזיר רכוש לידים יהודיות? אני הולך לעשות את זה'. הוא היה חודר אמונה וציונות. אדם משכיל ונחוש. מאז נקשרנו. זה היה כמו אהבה ממבט ראשון. האהבה שלו לירושלים הייתה המבט הראשון שלו, 12 שנים אחרי מלחמת ששת הימים".

עד כמה הוא היה מעורב לאחר רכישת אותן קרקעות ברובע המוסלמי?

"אחרי מלחמת ששת הימים הוא הרגיש שאסור לוותר על יהודה ושומרון, היה איש ארץ ישראל השלמה. הוא היה מעורב בהרבה פרויקטים אבל לא דיבר עליהם, היה אדם מאוד צנוע. הוא אהב מאוד את חלוצי ההתיישבות. את כצל"ה, את הרב אליעזר ולדמן. היה לו קשר קרוב עם מנחם בגין. היו לו גם אכזבות מבגין אחרי הפינוי מסיני, והוא השתדל בכל כוחו להשקיע בתחום הלאומי. אפשר לומר שירושלים הייתה לגמרי ה'בייבי' שלו. הוא היה אומר 'יש אנשים שבסלון הבית שלהם יש ציור של רמברנדט, בזה הם מתגאים. בשבילי כל בית או אדמה שאנחנו רוכשים זה העונג שלי. אני גאה בכך שהצלחתי לגאול ולהחזיר לידים יהודיות עוד נכס'".

את הסכומים המדויקים שמוסקוביץ' השקיע בהתיישבות היהודית איש כנראה אינו יודע מלבד המשפחה. בשנת 1999 פורסם בעיתון 'ג'רוזלם פוסט' כי מוסקוביץ' השקיע למעלה מ-20 מיליון דולר בכנייה במזרח ירושלים, כשרוב הסכום הושקע ברכישת בתים וקרקעות ברובע הנוצרי המוסלמי. בנוסף הוא תרם כסף רב לרכישת קרקעות בגוש קטיף, ברמת הגולן ובגוש עציון.

על רכישת הקרקעות לכניית שכונת 'מעלה הזיתים', שכונה יהודית בדרום רכס הר הזיתים בירושלים הצמודה לשכונה המוסלמית ראס אל-עמוד, אומר מתי דן: "ארווינג הבין שיש משמעות אסטרטגית למיקום של השטח הזה. הוא קנה אותו וניהל מערכה שלמה לקבל היתרי בנייה על המקום. היה קשה מאוד גם פוליטית, ונעשו ניסיונות לעצור את זה ברמה הבינלאומית, אבל הוא לא התבלבל. ראיתי את הכוח העצום שלו, איך הוא עומד בלחצים כמו לוחם. היה פשוט לו שצריך לבנות בירושלים בכל מקום, בטח בהר הזיתים. בזמנו הופעל לחץ גדול מכיוון מזכירת המדינה האמריקנית דאז מדלן אולברייט על ראש הממשלה נתניהו בקרנציה הראשונה שלו שיפנו משם את המשפחות. נתניהו חתם על הסכם עם ד"ר מוסקוביץ' שיוציא את המשפחות ויכניסו למקום עשרה שומרים רווקים. אחד מהם התחתן עם הבת של ראש הלשכה שלו, אורי אליצור ז"ל".

אני משער שקשה למצוא יהודים אמריקנים אמידים שיתרמו ליעדים מהסוג הזה.

"בעבר תרומה כזו באמת לא הייתה במיינסטרים של היהודי האמריקני, אבל כיום זה כבר לא דבר חריג. ארווינג היה פורץ דרך בעניין הזה, דרך של עוצמה פנימית. הוא היה נשמה ישראלית צברית בלבוש אמריקני. ארווינג האמין שצריך ללכת שלב שלב, לבסס את האחיזה, לבנות את ירושלים".

"מבצע מגן תורה"

מוסקוביץ' השתייך לקהילה האורתודוקסית 'בית ישראל' במיאמיביץ'. "הייתי הולך איתו להתפלל שם בשבתות", מספר דן. "הוא חי את חיינו בצניעות. מדובר באנשים לא מוחצנים שחיים שליחות. ארווינג לא היה תורם ששולח לך כסף וממשיך את שגרת חיינו, אלא מעורב בנעשה. אני מאמין שהוא ייתב בספרי ההיסטוריה כאדם בעל יכולות, ברשימת המנהיגים הגדולים. ממש כמו רוטשילד, מהאנשים בעלי האמצעים שבלעדיהם המדינה לא הייתה נראית כפי שהיא נראית".

שלמה צוויקלר, מנכ"ל עמותת 'בית אורות' שגם הקמתה קשורה ישירות למוסקוביץ', הכיר לראשונה את הנדבן היהודי כשהיה סטודנט ב'ישיבה היוניברסיטי' בניו יורק בשנת 1991. "זו הייתה תקופת ערב מלחמת המפרץ הראשונה", הוא מספר, "ובעקבות המצב החליטו תיירים ותלמידי ישיבות רבים לטוס בחזרה לארה"ב. אחרים היססו להגיע לישראל. מוסקוביץ' יזם את מה שנקרא אז 'מבצע מגן תורה': ביום פקיעת האולטימטום לדרישתו של הנשיא ג'ורג' בוש האב מסדאם חוסיין לפנות את

צילום: יונתן זינדל, פלאש 90

מתי דן, 'עטרת כוהנים': "הוא היה אומר 'יש אנשים שבסלון שלהם יש ציור של רמברנדט, בזה הם גאים. בשבילי כל בית שאנחנו רוכשים זה העונג שלי. אני גאה שהצלחתי להחזיר לידים יהודיות עוד נכס'"

צילום: יונתן זינדל, פלאש 90

אריה קינג, חבר מועצת העיר ירושלים: "המפגש הראשון שלנו היה בהיערכות לכניסה לראס אל-עמוד. מוסקוביץ' אמר 'זה שלי, החוק לצדי, כל פוליטיקאי הוא דבר שחולף עם הזמן, וגם אם יהיו קשיים אנחנו ננצח'. וזה מה שקרה"

כוויית, שחר ארווינג מטוס ג'מבו של חברת אליעל וטס עם 400 סטודנטים מה'ישיבה היוניברסיטי' כדי להפגין הודות. להראות לישראלים ולעולם שיש לנו גורל אחר, של כל יהודי באשר הוא. הוא באופן אישי שילם במזומן, בלי מעורבות של שום ארגון רשמי, הוציא מכיסו הפרטי סכומים גדולים כדי לקיים מפגן כוח ואחדות יהודית למען מדינת ישראל".

רכישת השטח של ישיבת 'בית אורות' הייתה רעיון

של מוסקוביץ' בשנת 1989, כדי ליצור רצף טריטוריאלי יהודי בהר הזיתים. "התוכנית הראשונית הייתה להעביר גם את המשרדים של המפד"ל דאו ל'בית אורות'. מוסקוביץ', חנן פורת וכל המעורבים רצו שתהיה כאן שכונה יהודית תוססת. הוחלט להקים גם בית מדרש, ועם השנים הוא הפך לישיבת 'בית אורות'. לפני שנתיים זכינו לאכלס את השכונה שעמלנו לבנות אותה, וסמוך לאותו מקום הייתה ההלוויה. זה המקום שממנו הכול התחיל מבחינת מוסקוביץ' - היציאה מהעיר העתיקה, ההבנה שכל ירושלים שלנו".

צוויקלר אומר שהמשפחה הקימה קרנות התומכות בפילנתרופיה קלאסית - בתי חולים, עזרה לנזקקים, חינוך - לא רק בעולם היהודי, החל בקליפורניה וכלה באינרוניה. "אבל גולת הכותרת שלהם, מה שעניין אותם באמת, היה לקדם את השלטון היהודי בארץ. להבטיח שיהודים יהיו גאים בכל מקום, במיוחד בכירתם. הוא התאמץ לדאוג שכל החלומות היהודיים שהיו במשך אלפי שנים יתגשמו מול עינינו. שהמצב הדמוגרפי יהיה לטובתנו, לא בהצהרות או פוליטיקה אלא בהצבת עובדות בשטח".

אריה קינג, יו"ר 'הקרן לאדמות ישראל' וחבר מועצת העיר ירושלים, מכיר את מוסקוביץ' שנים רבות. "המפגש הראשון שלנו היה על רקע היערכות לכניסה לראס אל-עמוד, מה שנקרא היום מעלה הזיתים", הוא מספר. "התבקשתי לנהל את הפרויקט מטעם המשפחה, דרך עמותת 'עטרת כוהנים'. ארווינג מצא חן בעיניי מהרגע הראשון. הוא הוכיח לי את עצמי, אמר את מה שהוא מאמין בלי להתבלבל וכלי להתבייש. לא היה אכפת לו מההתנגדויות של נתניהו שהיה ראש הממשלה, או מהמשרדה. הוא אמר 'זה שלי, החוק לצדי. כל פוליטיקאי הוא דבר שחולף עם הזמן, ואני מאמין בצדקת הדרך. גם אם יהיו קשיים אנחנו ננצח'. וזה מה שקרה".

"מעבר להיגיון"

תרומתו של מוסקוביץ' בישראל לא הצטמצמה בתחומי ירושלים. "כולם מכירים את העבודה בירושלים, אבל פעילותו של מוסקוביץ' הייתה מקיפה הרבה יותר", אומר קינג. "זכיתי לעבוד במחיצתו על פרויקטים אחרים מחוץ לירושלים - ביפו, בעכו, בגוש עציון. האהבה שלו לכל יהודי, בארץ ובעולם, העזרה שהושיט לאנשים בסכנת נפשות במדינות שכוחות אל, הציוד הרפואי שהעביר - עזרה שאי אפשר לתאר. מהמעט שאני יודע, זה בלתי נתפס".

ולמרות זאת, רוב הישראלים לא ממש יודעים על קיומו. "לא הפתיע אותי שרוב התקשורת לא ריווחה על פטירתו. כמי שסייע לארגן את ההלוויה, זה מה שהמשפחה ביקשה - שלא יהיו פרסומים שקוראים לאנשים לבוא. הם לא רצו 'הפגנת תמיכה', אלא ביקשו שיהיה מכובד ואינטימי. זו גם הייתה דרכו וכל הפעילות שלו. הוא לא קשר לעצמו כתרם על דברים שעשה בארץ ובעולם".

לעצמו הוא לא קשר כתרם, אבל לאחרים שעסקו בתחומים הקרובים ללבו - דווקא כן. רק לפני שבועות אחדים נערך בעמק צורים שלמרגלות הר הצופים בירושלים טקס הענקת פרס מוסקוביץ', שנוסד על ידו כ'ביטוי לתמיכה במגשימי הציונות בחברה הישראלית של היום, הפועלים לטובת צורכי הכלל, וכדי להבטיח את חוסנו של הבית הלאומי היהודי". צ'נגה מוסקוביץ' הגיעה במיוחד מארה"ב, וגם שר החינוך נפתלי בנט נאם באירוע. הזוכים בפרס האחרון שניתן בחיי המייסד היו הרב בני אלון - מראשי ישיבת 'בית אורות' בעבר ושר התיירות לשעבר, ח"כ לשעבר יהודה הראל והעיתונאית קרוליין גליק. מאז שנת 2008 שבה נוסד הפרס, זכו בו בין השאר פעילי הר הבית ח"כ יהודה גליק, מייסד ארגון 'נפש בנפש' הרב יהושע פס, מנכ"ל יד בן צבי לשעבר ד"ר צבי צמרת ואחרים.

מי שהגדיר בצורה הקולעת ביותר את עשייתו של מוסקוביץ' הוא אחד משותפיו הראשונים, יו"ר עמותת אלע"ד דוד בארי (דויד'ה). "אתה הדוקטור היחיד שהציל את החיים של ירושלים", אמר בהספרו. "לילה לפני שיצאנו לפרויקט ליישב מחדש את עיר דוד, אמרו לי כמה מהשחקנים הגדולים במדינה שאין סיכוי. החלטתי לדבר עם מישהו שמחבר שני כוחות. מצד אחד ריאליסט, מצד שני אדם שאהב את ירושלים, שיש לו פנים וחזון". בארי פנה למשפחת מוסקוביץ' ואמר: "אתה ארווינג היית האיש שדיברתי איתו. אמרת לי, דויד'ה, יש רגעי היסטוריה בחיים שאתה צריך ללכת מעבר לעובדות, מעבר להיגיון. ירושלים חזקה מכל האויבים שלנו. המילים האלה איתי כל חיי". ●

ברקת צילום: אריק סולטן

בארי צילום: יונתן זינדל, פלאש 90